

Να συγχωρήσουμε χωρίς να ξεχάσουμε!

Μια πρόταση

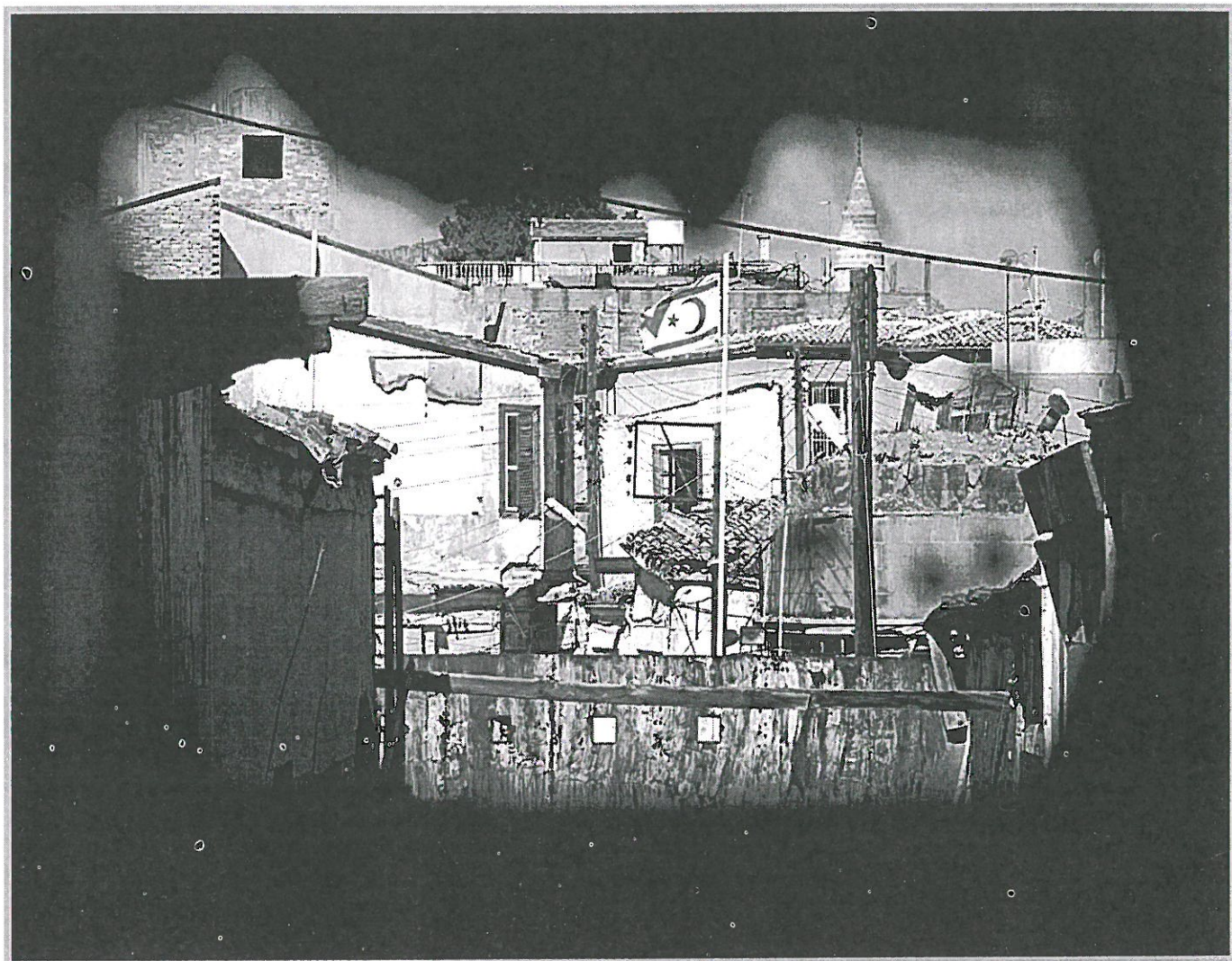
Του Χακάν Καραχασάν

"Το να θυμάται κανείς τα πάντα, θα εσήμαινε να βρίσκεται σε μια πλήρως χαώδη κατάσταση, ενώ το να φτάσει στην πλήρη λήθη θα δημιουργούσε ένα εξίσου ανεπιθύμητο κενό. Πράγματι, είναι η πιθανότητα της λήθης που επιτρέπει την πιθανότητα να θυμάται κανείς κάποια πράγματα και αντιθέτως".

Το δοκίμιο αυτό αφορά σε μια προσπάθεια να δοθεί κάποια προοπτική στο παρόν πρόβλημα της Κύπρου. Για να δημιουργήσουμε ένα καλλίτερο μέλλον, θα πρέπει να γνωρίζουμε ότι θα πρέπει να δουλέψουμε σκληρά. Όμως, πώς μπορούμε να κτίσουμε αυτό το μέλλον; Πάνω σε ποιες βάσεις; Σ' αυτό το δοκίμιο υποβάλλω ότι δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε τι συνέβει στο παρελθόν, γιατί τα συμβάντα του παρελθόντος θα βοηθήσουν για να κτίσουμε ένα καλλίτερο μέλλον. Δεν υπονοώ, ωστόσο, ότι θα πρέπει να συνεχίσουμε να μιλούμε και να "βιώνουμε το παρελθόν", γιατί ζώντας το παρελθόν εμποδίζεται κάποιος από του να κτίσει ένα καινούργιο μέλλον. Εκείνο που υπονοώ είναι ότι το παρελθόν μπορεί να αποτελέσει γνώση για το μέλλον. Άλλωστε το να ξεχάσει κάποιος τα πάντα είναι αδύνατο, όπως αδύνατο είναι να θυμάται κάποιος τα πάντα. Όπως αναφέρει και ο Γιάννης Παπαδάκης στο βιβλίο του, "Perceptions of History and Collective Identity: A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Perspectives", "Το να θυμάται κανείς τα πάντα, θα εσήμαινε να βρίσκεται σε μια πλήρως χαώδη κατάσταση, ενώ το να φτάσει στην πλήρη λήθη θα δημιουργούσε ένα εξίσου ανεπιθύμητο κενό. Πράγματι, είναι η πιθανότητα της λήθης που επιτρέπει την πιθανότητα να θυμάται κανείς κάποια πράγματα και αντιθέτως"¹. Το δοκίμιο μιλά για τη σημασία της λήθης, καταφεύγοντας στην πραγματεία του Derrida "Περί συγχώρησης". Όπως αναφέρεται σχετικά, στην πράξη είναι

σημαντικό, όχι να ξεχνά κανείς αλλά να συγχωρεί. Για να μπορέσουμε να ζήσουμε ειρηνικά στο νησί μας και να δημιουργήσουμε ένα καλλίτερο μέλλον, θα μπορέσουμε να κτίσουμε γέφυρες, μόνο μέσα από τη συγχώρηση. Θα επαναλάβω όμως ότι δεν χρειάζεται να ξεχάσει κάποιος το παρελθόν αλλά το παρελθόν να λειτουργήσει ως μάθημα.

Στην πραγματεία του "Περί συγχώρησης", ο Jacques Derrida μιλά για την ιδέα της συγχώρησης. Γι' αυτόν: Σαν θέμα αρχής, δεν υπάρχει όριο στη συγχώρηση, δεν υπάρχει μέτρο, δεν υπάρχει μετριάσμος, μέχρι "ποιο σημείο"... Τι είναι όμως η συγχώρηση; Ποιος την απαιτεί, ποιος την επιζητεί; Είναι τόσο δύσκολο να μετρήσει κάποιος μια πράξη συγχώρησης, όσο δύσκολο είναι να μετρήσει το ίδιο το αντικείμενο της αρχικής πράξης (2001, σελ. 27). Όπως λέει ο Derrida, ιδεωδώς "δεν υπάρχει όριο στη συγχώρηση". Ωστόσο είναι δύσκολο να καθορίσει κάποιος γιατί από τη μια μπορεί να συγχωρήσει κάτι, ενώ δεν μπορεί να το κάμει και από την άλλη. Μέσα σ' αυτά τα δεδομένα, πώς μπορούμε λοιπόν να εφαρμόσουμε την ιδέα της συγχώρησης, στα πολιτικά πράγματα της Κύπρου; Με δυο λόγια, μπορεί να υπάρξει κάποια σχέση μεταξύ της πολιτικής της μνήμης, της λήθης και της συγχώρησης; Αν ναι, πώς μπορούμε να τα συσχετίσουμε; Χρειάζεται η συγχώρηση στα πολιτικά πράγματα της Κύπρου; Σύμφωνα με τον Derrida, "υπάρχει το ασυγχώρητο" [2001, σελ. 32], ωστόσο εκείνο που κάνει τη συγχώρηση προβληματική είναι το γεγονός ότι: "Εάν κάποιος

είναι έτοιμος να συγχωρήσει ότι φαίνεται συγχωρητέο, εκείνο που η εκκλησία ονομάζει 'συγγνωστό, μη θανάσιμο αμάρτημα', τότε η όλη ιδέα της συγχώρησης θα εξαφανιστεί" [2001, σελ. 32]. Με δυο λόγια, αν κάποιος συγχωρήσει μόνο τα συγχωρητέα, όχι τα ασυγχώρητα, τότε δεν μπορεί να μιλήσει για οτιδήποτε ονομάζεται συγχώρηση. Για τον Derrida, "Η συγχώρηση αφορά μόνο το ασυχώρητο. Δηλαδή η συγχώρηση θα πρέπει να προαναγγέλλεται ως το ακατόρθωτο, το μη δυνατό. Τότε μόνο είναι δυνατή, όταν καταφέρνει το αδύνατο (2001, ελ. 32, 33).

Εν πάση περιπτώσει, το πρόβλημα είναι, πώς μπορεί κάποιος να συγχωρεί το ασυχώρητο, αν πράγματι είναι ασυχώρητο. Είναι κάτι τέτοιο δυνατό; Ο Derrida αναφέρει σαν παράδειγμα τον Jankelevitch. Σύμφωνα με τον τελευταίο, "η συγχώρηση θα πρέπει να έχει κάποιον

νόημα" (2001, σελ. 36), που όπως διατείνεται ο Derrida εξυπακούει την ανάγκη τιμωρίας του εγκληματία. Στην πολιτική της συγχώρησης, η τιμωρία είναι επίσης σημαντική. Όπως παρατηρά η Hannah Arendt, "Η τιμωρία έχει κάτι κοινό με τη συγχώρηση, καθώς τείνει να θέσει φραγμό σε κάτι, που χωρίς κάποια επέμβαση θα μπορούσε να συνεχίσει στο διηνεκές (2001, σελ. 37).

Για τον Jankelevitch λοιπόν, για να μπορέσει να υπάρξει συγχώρηση υπάρχει η ανάγκη της τιμωρίας του εγκλήματος. Διαφορετικά δεν μπορεί κανείς να μιλήσει για συγχώρηση.

Παρατηρά ωστόσο ο Derrida, ότι είναι ενδιαφέρον ότι η ίδια η συγχώρηση παρουσιάζεται προβληματική. Και τούτο γιατί,

...οι δυο πλευρές θα πρέπει να συμφωνήσουν αναφορικά με τη φύση του πταίσματος, θα πρέπει συνειδητά να

γνωρίζουν ποιος είναι ένοχος, από ποιο προέρχεται το κακό, εναντίον ποίου στρέφεται κλπ. Ταυτόχρονα είναι στην πράξη αναγκαία η μεταβλητότητα, ο μη προσδιορισμός, ακόμη και η κατανόηση να παραμείνουν αμείωτα. Η συγχώρηση είναι τρέλλα, θα πρέπει να καταδυθεί αλλά με ευκρίνεια μέσα στη νύχτα του μη καταληπτού. Ονόμασε το ασυνείδητο ή μη συνειδητό αν θέλεις... Μόλις το θύμα 'αντιληφθεί' τον εγκληματία, μόλις αρχίσει να μιλά, να συμφωνεί μαζί του, η σκηνή της συμφιλίωσης έχει αρχίσει και μαζί μ' αυτό η συνήθης συγχώρηση που κάθε άλλο είναι παρά συγχώρηση. Ακόμα κι αν σε κάποιο που ζητά τη συγχώρησή μου του πω 'δε σε συγχωρώ', όμως τον καταλαμβαίνω αλλά κι αυτός με τη σειρά του με καταλαμβαίνει, τότε έχει αρχίσει η διαδικασία της συγχώρησης. Όπως παρατηρά ο Derrida, για να αρχίσει η διαδικασία της 'συμφιλίωσης',

το ένα μέρος θα πρέπει να δοκιμάσει να καταλάβει το άλλο. Με άλλα λόγια, για να μπορεί να γίνει λόγος για το ξεκίνημα της συμφιλίωσης, κι οι δυο πλευρές θα πρέπει να δοκιμάσουν να καταλάβουν η μια την άλλη - τόσο το θύμα όσο και ο εγκληματίας - και αφ' ης στιγμής καταλάβουν ο ένας τον άλλο ξεκινά η συμφιλίωση. Για να μιλήσουν για συμφιλίωση θα πρέπει τόσο το θύμα όσο και ο εγκληματίας να μιλούν την ίδια γλώσσα, που εξυπακούει ότι κι οι δυο πλευρές θα πρέπει να καταλάβουν η μια την άλλη.

Εν πάση περιπτώσει, πώς μιλά κάποιος για την πράξη της συγχώρησης μέσα στην πολιτική σκηνή της Κύπρου; Αν κοιτάξει κάποιος το ιστορικό της κάθε πλευράς, θα δει ότι τόσο η επίσημη τουρκική όσο και η επίσημη ελληνική αφήγηση επικεντρώνονται στα ίδια πράγματα, με ένα διαφορετικό όμως τρόπο. Εν ολίγοις δεν υπάρχει διαφορά στη ρητορική του επίσημου ελληνοκυπριακού σλόγκαν "δεν ξεχνώ" και του επίσημου τουρκοκυπριακού unutmayaca_iz. Και τα δυο σημαίνουν περίπου το ίδιο πράγμα. Το πρώτο σημαίνει "δεν ξεχνώ" και το δεύτερο "δεν θα ξεχάσουμε". Μοναδική διαφορά ότι το ένα είναι στον ενικό και το άλλο στον πληθυντικό. Ωστόσο εκφράζουν και τα δυο τον ίδιο λόγο.

Παρά ταύτα, για να "ξεχάσουν τις πράξεις του παρελθόντος, κι οι δυο πλευρές θα πρέπει να κάνουν ένα βήμα ακόμα και να "συγχωρήσουν" αλλήλους. Εναλλακτικά, τόσο η τουρκοκυπριακή όσο και η ελληνοκυπριακή πλευρά θα πρέπει να κάτσουν μαζί και να ζητήσουν συγχώρηση από την άλλη πλευρά². Κι αυτό γιατί, όπως λέει ο Derrida, "Αν ζητώντας τη συγχώρηση, επρόκειτο να αρχίσουμε να κατηγορούμε τους εαυτούς μας, για όλα τα εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας, δεν θα υπάρχει ούτε ένας αθώος στη γη και κατ' επέκτασιν ούτε ένας σε θέση για να κρίνει ή να διαμεσολαβήσει. Τα λόγια του Derrida μπορούν να εφαρμοστούν στην περίπτωση της Κύπρου. Στο παρελθόν υπήρχε διεθνική βία στην Κύπρο. Εν όσω και οι δυο πλευρές προσπαθήσουν να επιχειρηματολογήσουν ότι η δική τους πλευρά είναι η μόνη που λέει την αλήθεια, ενώ η άλλη είναι η μόνη πλευρά που προσπαθεί να εξαπατήσει τους πάντες,

τότε δεν θα υπάρξει λύση. Όπως υποδεικνύει ο Παπαδάκης, είναι εύκολο να καταδειχθεί ότι οι διάφορες πλευρές τείνουν να ερμηνεύουν το ίδιο πράγμα ή την Ιστορία κατά τρόπο που να εξυπηρετεί τους δικούς τους σκοπούς. Για τον Παπαδάκη "Ο λόγος του παρελθόντος δεν εκφράζει απλώς το παρελθόν. Καθ' υπονοούμενο τρόπο, εκφράζει και την άποψη της κάθε πλευράς για το μέλλον και αντανακλά τους μελλοντικούς στόχους"³. Έτσι, έχοντας κατά νουν τις απόψεις Παπαδάκη, θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι ο επίσημος αφηγηματικός λόγος και στις δυο πλευρές δεν εκφράζει το παρελθόν και στις δυο πλευρές αλλά ότι αντανακλά τους στόχους της επίσημης πλευράς και των δυο κοινοτήτων στην Κύπρο.

Αν έτσι έχουν τα πράγματα, τι θα πρέπει να κάμουν οι Τουρκοκύπριοι και οι Ελληνοκύπριοι; Όπως παρατηρά ο Benedict Anderson στο βιβλίο του "Φαντασιακές Κοινότητες : Σκέψεις για τις καταβολές και την επέκταση του Εθνικισμού"⁴ καθώς και ο Γιάννης Παπαδάκης, η μνήμη και η λήθη αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στην κατασκευή του έθνους. Για να ενισχύσει αυτό το σημείο ο Derrida δίνει το παράδειγμα μιας γυναίκας της οποίας ο άντρας δολοφονήθηκε από την αστυνομία. Όπως διατείνεται η γυναίκα, "Η διοίκηση ή η Κυβέρνηση δεν μπορούν να συγχωρήσουν. Μόνο εγώ θα μπορούσα ενδεχομένως να το κάμω. Και δεν είμαι έτοιμη να συγχωρήσω (Derrida, σελ. 43). Κατ' ακολουθίαν θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι, στην κυπριακή πολιτική σκηνή, εκείνο που έχει σημασία, είναι η συγχώρηση. Όμως, αν πρόκειται να γίνει κάτι τέτοιο, θα πρέπει να βρίσκεται στο μυαλό των δυο εθνικών ομάδων της Κύπρου, των Τουρκοκυπρίων και των Ελληνοκυπρίων, όχι μόνο στις επίσημες πολιτικές. Διαφορετικά, η συγχώρηση στον επίσημο λόγο δεν θα σημαίνει τίποτε, γιατί "Αν είναι κάποιος που έχει το δικαίωμα να συγχωρά, είναι το θύμα και όχι κάποιος τρίτος" (Derrida σελ. 44). Δεδομένου ότι στο παρελθόν θύματα υπήρξαν τόσο οι Τουρκοκύπριοι όσο και οι Ελληνοκύπριοι, αν πρόκειται να υπάρξει συγχώρηση οι πρώτοι που έχουν αυτό το δικαίωμα είναι οι Τουρκοκύπριοι και οι

"Το να θυμάται κανείς τα πάντα, θα εσήμαινε να βρίσκεται σε μια πλήρως χαώδη κατάσταση, ενώ το να φτάσει στην πλήρη λήθη θα δημιουργούσε ένα εξίσου ανεπιθύμητο κενό. Πράγματι, είναι η πιθανότητα της λήθης που επιτρέπει την πιθανότητα να θυμάται κανείς κάποια πράγματα και αντιθέτως".

Ελληνοκύπριοι.

Όμως, είναι δυνατόν να υπάρχει συγχώρηση, χωρίς να ξεχνά κανείς το παρελθόν; Πρόκειται για ένα από τα πιο πολύπλοκα, κατά την άποψή μου θέματα, που αντιμετωπίζουμε αυτή τη στιγμή στην Κύπρο. Το να συγχωρεί κανείς είναι αναγκαίο κατά κάποιο τρόπο, διαφορετικά, όπως παρατηρά ο Παπαδάκης "θα βρισκόταν κάποιος σε μια κατάσταση χάους". Την ίδια στιγμή όμως, είναι αλήθεια ότι υφίσταται και η ανάγκη να θυμάται κανείς. Ίσως η απάντηση σ' αυτό το δίλημμα να βρίσκεται στη συγχώρηση χωρίς τη λήθη. Σ' ένα από τα τραγούδια του ο Κορ αναφέρει ότι "Σε συγχωρώ, δεν σε ξεχνώ". Ίσως αυτό να αποτελεί την καλύτερη απάντηση σ' αυτό το ερώτημα, γιατί, όπως ισχυρίζεται ο Derrida, αναφερόμενος στα γεγονότα της Αλγερίας, "Η 'οριστική' συγχώρηση δεν αποτελεί συγχώρηση αλλά μόνο μια πολιτική, στρατηγική ή μια ψυχοθεραπευτική οικονομία" (σελ. 50). Κατ' επέκταση, οποιαδήποτε ενέργεια σε επίσημο επίπεδο μπορεί να μη λειτουργήσει μακροπρόθεσμα, γιατί εκείνο που έχει σημασία όπως παρατηρά ο Derrida είναι "η συγχώρηση του ασυγχώρητου".

Στην εισαγωγή του βιβλίου τους "Για τον Κοσμοπολιτισμό και τη Συγχώρηση", οι

Simon Critchley και Richard Kearney παρατηρούν:

Ο Derrida ισχυρίζεται ότι η αληθινή συγχώρηση συνίσταται στη συγχώρηση του ασυγχώρητου: πρόκειται για μια αντίφαση, πολύ περισσότερο οξεία σ' αυτό τον αιώνα των εγκλημάτων πολέμου (ξεκινώντας από το Ολοκαύτωμα, περνώντας στην Αλγερία και φτάνοντας στο Κόσσοβο), και των δικαστηρίων συμφιλίωσης, όπως την "Επιτροπή για την Αλήθεια και τη Συμφιλίωση" στη Νότιο Αφρική. Αν η συγχώρηση περιοριζόταν στο να συγχωρεί κάποιος, μόνο ότι είναι συγχωρητέο, τότε, ισχυρίζεται ο Derrida, αυτή καθαυτή η ιδέα της συγχώρησης θα εξαφανιζόταν. Ως εκ τούτου θα πρέπει να αφορά στην προσπάθεια συγχώρησης του ασυγχώρητου: είτε πρόκειται για τη φονικότητα του Απαρχαίτ είτε του Shoah (σελ. vii-viii).

Συνεχίζουν να παρατηρήσουν οι Critchley και Kearney ότι, είναι μεν για τον Derrida το κεντρικό σημείο η 'συγχώρηση του ασυγχώρητου' αλλά η καθαρή και χωρίς όρους συγχώρηση, για να έχει τη σημασία της, δεν θα πρέπει να έχει έννοια, οριστικότητα, ούτε δε και ευκρίνεια. Πρόκειται για μια τρέλλα του μη εφικτού. Χωρίς να χαλαρώσει, χρειάζεται να παρακολουθήσει κάποιος τις συνέπειες

αυτού του παραδόξου ή αυτής της απορίας (Derrida, σελ. 45).

Όπως ισχυρίζεται ο Derrida, η συγχώρηση είναι ένα είδος τρέλλας γιατί, "ποτέ δεν θα μπορούσε κάποιος μέσα από την κοινή λογική να βρει την πολιτική ή τον νόμο της συγχώρησης" (Derrida σελ. 39). Για να το θέσω διαφορετικά, δεν υπάρχει νόμος για το πώς θα πρέπει κάποιος να συγχωρεί. Έτσι η συγχώρηση είναι ένα είδος ανάληψης κινδύνου, γιατί με το να συγχωράς κάποιον προσπαθείς να συμβιβάσεις τη σχέση του ενός με τον άλλο.

Εν πάση περιπτώσει, η καλύτερη απάντηση σ' αυτό το δίλημμα φαίνεται να είναι η συγχώρηση του ασυγχώρητου, χωρίς όμως ταυτόχρονα να συνοδεύεται και από τη λήθη. Φαίνεται, όπως παρατηρά και ο Derrida, ότι στη συγχώρηση υπάρχει το παράδοxon αλλά κι αν ακόμα κάτι τέτοιο είναι αλήθεια, θα μπορούσε να είναι η καλύτερη περίπτωση για την Κύπρο. Αρκεί να λεχθεί ότι για να υπάρξει συγχώρηση κι οι δυο πλευρές πρέπει πρώτα να μιλούν την ίδια γλώσσα, κάτι που θα μπορούσε να αποτελέσει τη λύση στο πρόβλημα του εθνικισμού στην Κύπρο. Μετά θα μιλήσει κανείς για συγχώρηση και συμφιλίωση. ☐

Σημειώσεις

1. Παπαδάκης Γιάννης: *The Politics of Memory and Forgetting*.
2. Ο Αρχισυντάκτης του "Πολίτη" Αντρέας Παράσχος ζήτησε συγχώρηση από τους Τουρκοκύπριους. Μίλησε πρώτα, σ' ένα πρόγραμμα του καναλιού Genç T.V. (τουρκοκυπριακό ιδιωτικό τηλεοπτικό κανάλι), για τα κακά που οι Ελληνοκύπριοι είχαν κάμει στους Τουρκοκύπριους. Στη συνέχεια έγραψε άρθρο γι' αυτή του την ενέργεια στον "Πολίτη" με τον τίτλο "Ναι το είπα και δεν μετανιώνω" (15.05.03). Επρόκειτο εδώ για μια σημαντική προσπάθεια "συμφιλίωσης" των δυο μερών, ωστόσο τέτοιες πράξεις θα πρέπει να γίνονται δημοσίως και από τις δυο πλευρές και από τους επισήμους. Αν τόσο οι επίσημες πλευρές όσο και ο λαός ζητήσουν συγχώρηση ο ένας από τον άλλο, τότε θα μπορούσε να μιλήσει κάποιος για ένα νέο τρόπο μέτρων δημιουργίας εμπιστοσύνης.
3. Παπαδάκης Γιάννης. *Ibid*.
4. Πρβλ. Anderson Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and the Spread of Nationalism*. London & New York, Verso 2nd revised edition 1991.

Βιβλιογραφία

Derrida Jacques. "Για τη Συγχώρηση" στο *Cosmopolitanism & Forgiveness*, London & New York Routledge 2001.
 Παπαδάκης Γιάννης: *The Politics of Memory and Forgetting*.